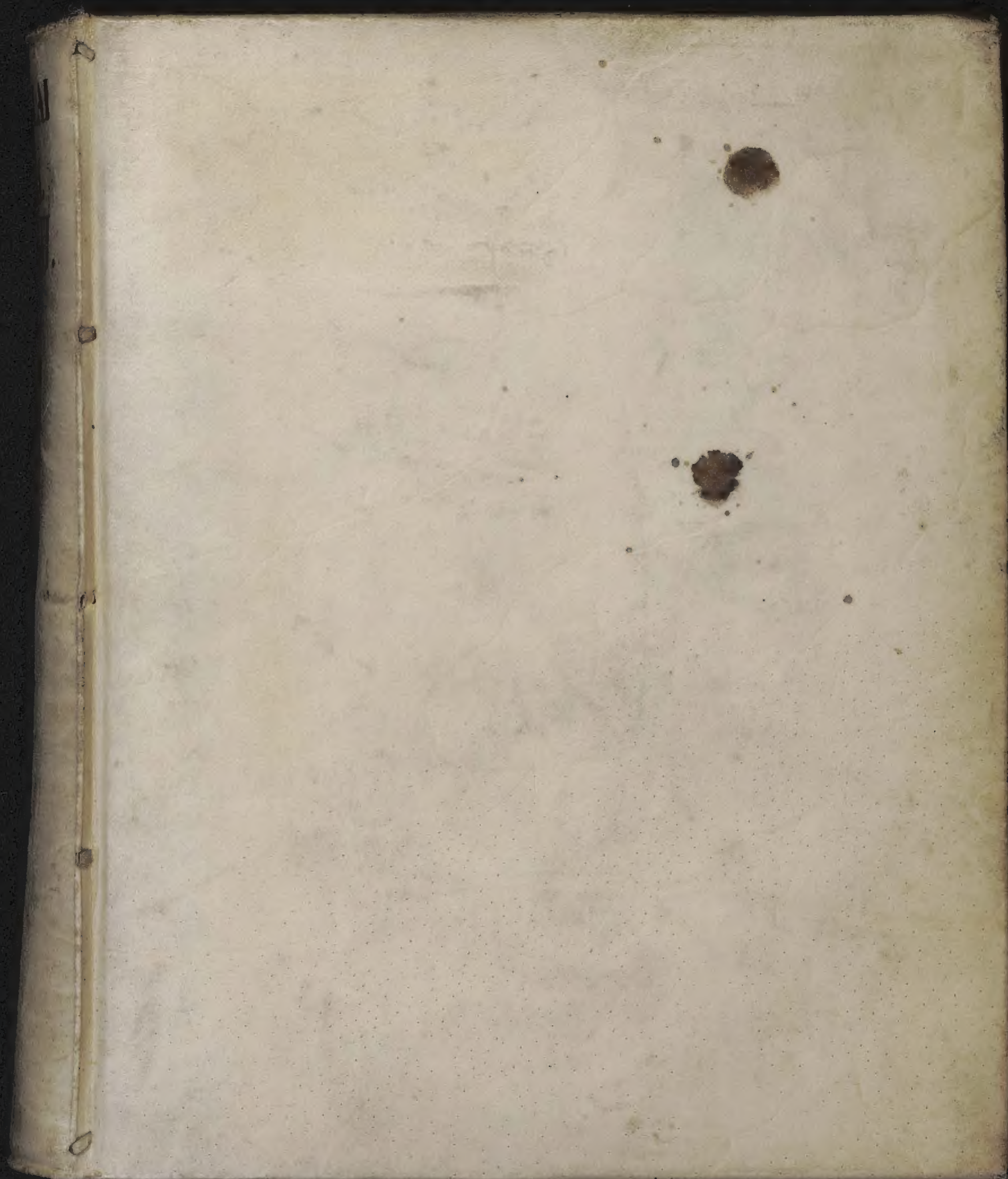

Vacandum Studiis.
Ex Bibliotheca
VALENTINI SCHLIEFF
Gedani.

Henrici Nicolai.

1. Disputatio de Potentia in rebus.
2. Disp. de Synonymo et Paronymo.
3. Gymnasium Logicum.
4. Tractatus de Pace edit. 1641.
5. Genethlia sive Natalitia ed. 1642.
6. Delineatio Colloquii inter Valerianum Magnum, Capucinum et Henricum Nicolai.
7. Erklärung der Worte Eccles. IV. 4. secunda editio.
8. Anatome Papismi imprimis Jesuitici.
9. Nathanael Hilgers Predigt bey der Leichbegängniß Henrici Nicolai gehalten.

DE PANE

Exercitatio V.

De ulterioribus Panis Eucharistici quæsitis, & fermentato in genere.

Thes. XXIX.

V*Idimus iniquiora quorundam* è Reformatis *in panem nostrum Eucharisticum dicta. Sunt & videnda alia molliora, quæ apud Eosdem invenias. Primipilus*, Calvinus, l. 4. instit. c. 12. §. 43. *Panis, ait, sitnè fermentatus, azymus, Vinum rubrum, an album, nihil refert. Hæc indifferentia sunt, & in Ecclesiæ libertate posita.* Beza ep. 12. *ad Anglicæ Ecclesiæ quosdam fratres: Panis azymusnè sit, an fermentatus, non magnoperè putamus laborandum.* Musculus L. C. d. Cœn. n. 2. §. 3. *Meo judicio nec Latinis erat ratio tantoperè Græcorum morem fermentato pane in cænâ Domini utentium q. illicitum damnare: nec Græci sic ab azymo adhorrere debebant, ut hoc nomine ab Ecclesiis Latinis sejungi se sinerent. Cum non referat, in azymonè vel fermentato pane, quod postea Græcos in octavâ synodo tempore Eugenij IV. agnovisse legimus, referat verò plurimum, quàm sincerâ fide communicemus.* Goclenius Lex. Phil. lit. P. p. 787. *Fermentari non est de ratione panis. Itaq; fermentatus à non fermentato non differt specie & οὐσιωδῶς. Quærunt Theologi, & olim à Patribus quæsitum: an in Cænâ adhibendus azymus panis, nec ne? Vnde schisma extitit. Adiaphoron agnoscimus.* Frid. Verinus c. D. Schmuck. p. 17. *similiter adiaphorian agnoscit, & contrarium sentientes non esse pacificos, nec rectè rem intelligere addit. Prout ab aliis citatur. Nam* mihi *authorem invenire & videre adhuc non licuit, utut solicitè quæsitum.* Martinius tr. d. Sacram. p. 234. *Panis sanè sit hostia: minùs tamen idoneus est ad Sacramenti usum, quòd inusita-*

usitatus, non alimentarius satis, quin & ob viscosum lentorem stomacho non conveniens, & non aptus ad fractionem. Quia tamen è farinâ vi ignis est coctus, panis dici potest. Bucanus in L. C. de Cœnâ. *Hostiæ integri & parvuli panes sunt. Pareus, justo liberalior,* coll. 9. disp. priv. d. 11. t. 4. *panis materiam & formam esse adiaphoram scribit. Ita & ex radicibus ac piscibus confectus admittetur panis. Eumq; admittit* Alstedius, V. t. 14. D. Fabricius im Bericht von Preussischen Kirchenglauben/ p. 201. Die Oblaten, ob sie schon den Nahmen/ Form vnd Gebrauch/ so wie ein ander gemein Speißbrodt/ vollkommen nicht haben/ sindt dennoch etlicher massen Brodt/ vnd können dafür gehalten werden/ sintemal die materia panis, das ist/ Mehl vnd Wasser da ist/ vnd auch suo modo gebacken/ vnd vnter ander Speisse zu zeiten genützet werden. *Post.* Ist derhalbē das erste theil das ander wegen solchen vngleichē Gebrauchs nicht zulästern oder zuverdammen befüget/ sondern mit jhnen vielmehr ein Mitleiden vnd Gedult zuhaben schuldig. Conf. & p. 202. Amesius *dubitanter*, de panis qualitate in Cœnâ, ait, *nos non contendimus, si modò verus sit & solidus panis, Quod de hostiâ Papistarum vix potest affirmari.* T. 3. Bell. enerv. l. 4. c. 6. §. 2. Bullinger. dec 5. ser. 9. *Apud Veteres quondam de his (pane azymo & fermentato) nullæ movebantur rixæ. Nam Ecclesiæ pro libertate suâ utebantur utroq;. Nō paucæ infermētato usæ q̄ ferm: utentes nō damnabāt hæresios.* Alstedius p. 5. Th. Pol. clas. 7. q. 5. Martinium *secutus, Hostia sanè panis est, inquit, sed minùs idoneus ad Sacramenti usum, tùm quia est inusitatus, tùm quia non est alimentarius satis: tùm quia ob lentorem stomacho inconveniens, nec deniq; aptus ad fractionem est. Sed* Idem in summ. Cas. consc. c. 51. q. 20. *Verum panem esse* negat, *quia non sit alimentum communissimum è farina sufficiente vi ignis coctum: sed imitatitium esse, qui ad Sacramenti*

cramenti usum idoneus non sit, quia nec satis usitatus, nec alimentarius, nec ad fractionem aptus sit. Lud. Crocius l. 4. Syntag. Theol. c. 14. §. 9. *Substantia panis & vini si retineatur in Cœnâ, perinde est, sive panis sit azymus, sive fermentatus, rotundus, an oblongus, tenuis, an crassus, itemq́ vinum rubrum, an album.* Chamier T. 4. Panstr. l. 6. c. 4. §. 4. *Utrovis pane confici Sacramentum posse docet, & retinendum cuiq́ Ecclesiæ suum morem ait. Paucas Ecclesias azymo uti: sed non propterea non unanimem ipsis esse consensum. Postea ad duriora delapsus, hostias non panem, sed farinacea folia vocat, quæ nec panis formam habeant, nec pro pane usquam gentium fuerint usitata.* Münsterum *ipsum si committere velis Munstero,* Postillam p. 1. Con. 1. & 2. in die Viridium *adi. Similia* ap Zegedinum in tab. L. C. p. 179. Scharpium T. 1. L. C. p. 677. *aliosq́ inveneris. Si* integras Ecclesias *Reformatas poscas, demus* Genevensem, *etiamnùm in azymis Eucharistiam celebrantem. Cum Reformationis initio fermentatus introductus esset, reditum est anno 1540. ad priscum morem. Referente Magno illo* Casaubono ex. 16. c. Baron. n. 12. Basileensem, *hostiarum usum adhuc in Cœnâ retinentem: Reformatas Ecclesias per* Poloniam, *omnes hostiis in Cœnæ usu utentes.* Si hypotheses proprias *respicias, panem Barbarorum ex radicib. lignis, leguminibus, paratum pro pane in Cœnâ admitti posse docent,* V. t. 14. 34. *Et simile quid, quod analogiam panis habeat. Cur non magis azymus noster in vero pane numeretur, materia formaq́ pani longè similior, quàm Indorum panis? Photinistis primipilum,* Socinum, *opponamus,* tr. d. Cœn. Dom. p. 115. *Hostia etiam, ait, quam oblateck vocant, esse potest; quia panis est, & frangi potest.*

30. *Adstructum suprà t. 20. azymum veri panis definitionem participare. Non tamen hæc adeo liquida, quin dubiis subjaceant, & conflictationibus infestentur.* Montanus *loco* t. 26.

citato negat definitionem panis perfectam: negat ex Plinio hauriendam. Perficiendam ex Pſalm. 104. *ut cor hominis confortet. Hoc potiſſimam formæ panis partem: inde definiendum eum. Succumbere hoſtias, cum nihil minùs, quàm confortens hominem. His reſponderi poteſt 1. Ex fine ſpeciali & exquiſito non debet generalis rei natura definiri, ſed* ex fine generali & univerſali. *Confortare cor hominis finis quidem in pane: ſed ſpecialis & exquiſitus, non generalis & communis. Non debet finis ſpecialis quidem excludi: ſed nec ad eum tantùm definitio rei reſtringi, ſed & generalis comprehendi. Hoc ſupra fecimus, cum nutricando animali deſtinatum diximus.* t. 5. ſ. 1. *Scriptura cor hominis confortare panem dicit. Sed attributum aliquod & effectũ panis ſpeciale adducit, non inde adæquatam rei definitionem hauriendam dicit; quod nonniſi abſurdiſſimè dicitur. 2. Ex effectu & attributis rerum partes formæ facere eſt magnam partem Logicam ignorare, conceptus eſſentiales cum extraeſſentialibus, ſynonymicos cum paronymicis, quidditativos cum conſecutivis, ſubſtantias cum accidentibus, prædicamenta cum prædicamentis, fines cum formis rerum abſolutarum confundere. Vinum lætificat cor hominis.* Pſal. 104. *Si hoc partem formæ vini dixeris, indeq́ præcisè definiendum vinum contenderis, Logicis ludibrium deberis. Effectus hic & attributum aliquod in vino eſt, non forma, non pars formæ, nõ definitiv⁹ & eſſentialis cõceptus. Finis aliqualis & ſpecialis eſt, nõ forma aut eſſentina vini. Fines rerum definitionib⁹ quandoq́ inſeri poſſunt: ſed eos partes formarũ præcipuas dicere ad minimum ἀκυρολογεῖν a. Sophiſticari eſt. Ita finis in pane, animalis nutritioni inſervire: conſequenter & confortationi; & inprimis hominis. Sed non hæc forma panis, quæ quod ſubſtantialem internam concernit, abdita: Quod externam, maſticabilis illa conſiſtentia eſt, ex* ſ. 1. t. 10. *Sic herbis & arboribus, ut attributum additur, quod ſemen afferant.* Gen. 1. v. 29.

Si hoc

Si hoc essentialem conceptum, aut partem formæ earum dixeris, in Logicas distinguendi normas impegeris. Sæpè ab attributo res describitur, quod non statim essentia ejus aut quidditas, minimè pars formæ saniori Logices considerationi censendum veniat.

31. *Statuta ergò esto definitio: Ex eâ veritatis in pane azymo certitudo.* Oppositis rationibus *adversus eam insurgitur, quarum potiores ut lustremus, uberior materiæ, quam tractare aggressi sumus, requirat conditio:* Ajunt I. Quo in toto orbe *nemo pro pane utitur, id veri panis locum subire nequit. Placentulis orbicularibus azymis nemo pro pane utitur. Ergò, &c. R. Major limitetur: Quo nemo pro pane ullo modo nec communi & quotidiano, nec rariori & peculiari utitur, veri panis locum nō sustinet. Minor negatur. In V. enim T. azyma pro panibus erant, in Novo Iudæis adhuc hodiè sub paschatis festum esitantur.* V. c. 19. 23. *Olim veteri Ecclesiæ Christianæ etiam in cœnâ adhibitus azymus, etiam apud Græcos usq; ad tempora Michaëlis Episcopi Constantinopolitani circa An. Chr. 1054. qui abrogavit, ut ex Rup. Tuitensi, & Cent. Magdeburgicis refert* D. Gerhard. d. Cœn. §. 23. *Figura, quòd noster Orbicularis, subtilis, tenuis, aliis quadrus, aliis teres, in indifferentibus, non necessariis est, quod nec ponit essentiam panis, nec tollit. Et panis crassus, & subtilis est panis, si cætera constent. Sit materia formaq; fini suo conformis in pane: Reliqua ad accidentalia rejiciantur, quæ mirificè variare possunt, salvis essentialibus. Ita azymus noster panis est, etsi minùs usitatus: etsi quotidianæ nutricationi in usu communi nō adhibeatur: etsi figurâ tenui â communib⁹ panib. divers⁹. Azym⁹ semper rarior fermentato.* 2. Nō statim, *qd ex farinâ & aquâ ad consistentiā masticabilē pinsitur, panis est. Nam & pultes placentæ, pupæ, imagunculæ, inde parari possunt, nec tamē panes. R. Nec ex solâ pistione ex farinâ & aquâ id infertur, aut externâ formâ, masticabili consistētiâ; sed & fine, nutriendo animali aptitudine, & cibum esse asserimus,*

mus, totamq́ panis definitionem tribuendo hostiis verum panem esse evincimus. Sola materia *rem compositam non constituit. Non dices: Adest cera & funiculus. E. statim cereus? Adest aqua, lupulus, & hordeum maceratum. E. statim cerevisia. Etiam justa paratio requiritur, ut in pane, massæ ad consistentiam redactio, ut comestioni aptus sit. Etiam finis adjiciendus, ut nutritioni animalis paretur & inserviat.* 3. Verus panis confortat cor hominis. Psal. 104. *Et utilis est ad nutricandum eum. Oblatæ potiùs infirmant ob viscositatem, nauseam, & insalubritatem. Nec nutriunt aut famem sedant, ob eandem nauseam, quam vescentibus adferunt. R. Panis confortat cor hominis, i. e. confortare potest, etsi de facto ob impedimentum quandoq́ non confortet. Unum genus magis confortat, alterum minus. Zymites meliùs confortat, azymus infirmiùs.* V. c. 21. 22 30. *Ita azymus Iudæorum confortabat, sed leviùs fermentato. Famem etiam per 7. dies sedabat, quod nemo negare potest; etsi utiliùs id Zymites egisset. Nutritio alia est firmior & solidior, quæ communis panis est: alia tenuior & subtilior, quæ in nostro. Hæc in Cœnâ sufficit, ubi non ventri, sed menti cibus suppeditatur. Et ubi non panis in nos, sed nos in spiritualem creaturam mutandi sumus. Benè* Prudentius in Cathem. *Tu cibus panisq́ noster, tu perennis suavitas. Nescit esurire in ævum, qui tuam sumit dapem. Nec lacunam ventris implet, sed fovet vitalia. Nausea, lentor, insalubritas, commoditatem & jucunditatem cibationis & confortationis inferunt: ipsam nutritionem & confortationem in totum non negant.* V. c. l. *Nostræ hostiæ cibare, nutrire, confortare, queunt, pro azymi ratione, si copiosiore quantitate sumantur, quod hodierna Iudæorũ in paschate in simili docet experientia: De facto parum nutriunt, quia minore quantitate suppeditantur. Ita Zymitis buccella facto parum nutriet, quia modicâ nimis quantitate in Eucharistiâ exhibetur.*

32. 4. Fer-

32. 4. Fermentatus fractioni *magis est commodus, validiùs nutrit, & frangendo passionem Christi in cruce evidentiùs repræsentat, communi nutritione spiritualem Christi in fidelibus refectionem apertiùs adumbrat, quorum nihil hostia agit. E. huic ille præferendus. R. In Cœnâ panis non adhibetur repræsentativè, ut vel passionem fracturâ, vel spiritualem alimoniam solidiore pastura adumbret: sed organicè & exhibitivè, ut medium & vehiculum communionis corporis Domini vescentibus sit, & sacramentaliter eos reficiat. Nec buccella fermentati alimoniam spiritualem apertè adumbrabit, sed integer panis vescenti dandus, si ob istas adumbrationes in Cœnâ panem adhiberemus.* 5. Hostiæ *nec crassitiem veri panis, nec figuram, nec quantitatem habent, quam in pane usitatè requirimus. E. nec verus panis sunt. R. Non habent crassitiem & quantitatem panis crassi, communis, & quotidiani: benè tamen alicujus, peculiari nempe fini destinati. Crassum esse, magnum, hac illave figurâ præditum esse, accidentia panis sunt, quæ alium panis modum & accidentale discrimen facere queunt, aliam panis speciem, formam essentialem, aut discrimen essentiale non inferunt. Panem subtilem esse, crassum, album, nigrum, sapidum, insipidum, salubrem, insalubrem, fermentatum, azymum, longum, rotundum, quadratum, vulgarem, singularem, rusticum, delicatum, esse, omnia indifferentia sunt, & in libertate Ecclesiæ posita.*

33. 6. Hostia nec cibus *necessarius, nec universalis & communissimus est, nec nutritioni animalis destinatur: quæ omnia ad esse panis requirebantur,* §. 1. t. 5. *E. nec proprius panis est. R.* Panis *est cibus necessarius, universalis, communissimus, sed* in genere & indifferenter *sumptus, non hæc vel illa species in particulari. Sic una longè communior, universalior, & magis necessaria esse potest, quam altera. Sic panis secundarius longè communior magisq; necessarius primario, ut alicario & similagineo:*

nec

Nec tamen ob id primarius propriè dictus panis esse negatur. Necessitas, universalitas, communitas panis cum amplitudine & differentiâ quadam sumenda, ut cum ad species panis descenditur, in unâ longè magis locum habeat, ac alterâ. Universalitas panis etiam in communi, comparata est, non absoluta, & apud omnes gentes simpliciter obtineat. Necessitas etiam talis, & commodiatis, non absolutæ requisitionis est, f. 1. t. 10. *Azymus talis & talis panis in specie est, in quo universalitas & necessitas minor esse potest, ac fermentato. Ubi aliquid definitur, quod ad inferiora sua inæqualiter se habet, uni per magis requisita ejus competunt, alteri per minus, eoq; in uno magis urgenda, quàm altero. Sic caro communissimum homini alimentum, & pro commoditate necessarium. Non tamen omnis carnis species æquè necessaria & communis, cum quædam multis prorsus non in usu, sed abominatione. Ut Suilla Judæis & Turcis. Ægyptius ab usu ejus abstinebat.* Mizad. C. 7. §. 48. *Hispani ab eâ vehementer abhorrent.* Scalig ex. 164. Lanatis animalib. abstinet omnis Mensa, nefas illic fœtum jugulare capellæ. Carnib. humanis vesci licet. *De Ægypto* Juvenalis sat. 10. *Anthropophagi humanis carnib. nutriuntur quas nos abominamur.* Finis, *nutritioni animalis ex se destinatum esse, etiam* in pane in genere *assignatur. Sed hostia panis in specie & sacramentalis est, qui non pro fine & alimoniâ corporali, sed spirituali usurpatur. Et finis iste panis* in naturâ sui *spectati est, quòd tale quid sit, quod ex naturali suâ habitudine nutritioni corporali animalis inservire debeat, eoq; aptum sit. Hostia a. sacramentalis non ex naturâ panis, sed officio sacramentali in Cœnâ est spectanda. Et in quantum panis est, nutritioni eidem animalis, si sufficiente copia adhibeatur, apta, eoq; eò destinata esse potest.* t. 31. Eo modo, *quo cōmunis & usualis panis definitionem panis participat, hostia eam non participat. Non tamen inde sequitur, quòd* nullo modo, *Et impro-*

prius

prius panis sit. Nec alicarius & similagineus eo modo, quo communis, definitionem participat. Proprius tamen verusq; panis. In analogis notum, quomodo uni inferiori definitio longè per magis, alteri per minus tribuatur. Vt ens DEO & creatis, substantiæ & accidenti, finito & infinito, demonstratio priori & posteriori, similibusq;. Idem de definitione panis ad inferiora attributá habendum. Communis & usitatior panis hostia non est, eoq; nec eo modo definitionem panis participare tenetur. Interim ad veritatem panis sufficit, si suo modo participet. Quod & quidam Reformatorum negare nequeunt. V.t.29.30. Sic creatura non ob id ens improprium fit, quòd eo modo, quo creator, entis definitionem non participet.

34. 7. Hostiæ ex Papatu originem trahunt, ibiq; ad sacrificium missæ adhibitæ, unde & hostiæ dictæ. Non ergò Evangelicorum Eucharistiæ aptæ, qui se â Papatu defecisse profitentur. R. Nec omne quod ex Papatu originem trahit, Evangelicis reprobandum, ut multa Patrum scripta, Antiquitates, Ritus, suggestus, templa, annales, cerei, quos in solennitatibus Academicis ipsi Reformati adhibent: nec hostias ex Papatu præcisè ortas esse satis firmiter probari potest. Clemens ep. 2. Epiphanius in Ancorato, Chrysostomus, orbicularium panum meminerunt. Oblatorum mentio apud Justinum Martyrem & Irenæum est. Azymis in cœnæ administratione à temporibus Apostolorum Græci usi sunt. Cent. Magdeb. 11. c. 9. Alexandro I. circa An. Christi 110. vel 230. ut alij, azymorum in cænâ institutionem adscribunt. Poly. Virgil. l 5. c. 10. Vbi nihil aut parum adhuc Papatus. Alij Alexandro III. circa an. Chr. 1177. hostias tribuunt, ut Münsterus in Postilla p. 437. Quanquam in apologiâ Postillæ p. 131. & im Bericht/p. 64. Gregorium M. circa an. 592. hostias panes nummularios vocavisse tradit. Si eo tempore jam tùm sic vocatæ, quomodo An. 1177. demùm institutæ? Res tota de tem-

tempore cœptarum hostiarum in incerto est. Certum, veri panis essentiam participare. Hostias in Papatu dixerunt, quòd Cœnam in sacrificium mutârint. Nos. quòd media sint, quib. vera pro peccatis nostris hostia, Corpus Christi, in usu Cœnæ nobis communicetur. Ita liberè retinentur, non quòd Papisticæ, aut eo fine adhibendæ: sed quòd ad usum Cœnæ commodæ. 8. In dubio *potiùs certiora sunt sequenda, quàm incerta. Sed certius, usitatum ac fermentatum panem verum & univocum panem esse, quàm hostias, de quibus multi dubitant, & res adhuc est in Controversiâ. E. magis assumendus panis vulgaris, quàm hostia.* R. In dubio *certiora sunt sequenda, quæ scil. reverâ & rei ipsius certitudine certa sunt; non autem quæ ab aliquibus pro certioribus tantùm acceptantur, cum reipsâ nihilo certiora sint illis, quæ ipsi pro incertis habent. Ita æquè certum reipsâ est, azymum esse verum panem, ac fermentatum. Quod hoc velut certius priori assumitur, ex hypothesi quorundam est, qui super his contendere cœperunt, non naturâ rei ipsius, quasi hæc in uno certior esset, ac altero. Veteribus uterque panis sine incertitudinis suspicione panis dict⁹:* 1.
20 *Certitudini hypothesi quorundam nixæ, non magis assentiri, quàm certitudini ex veritate ipsius rei pendenti, tenemur.* 2. Mutatur *status quæstionis. Non jam quæritur, utrum satius sit, communem panem præ hostia adhibere, quod consentiente Ecclesia nos omnino licitum, & satius esse concedimus: Sed an hostia nostra propriè dictus panis sit. Hoc nobis sufficiens est. Alterum non præcisè negamus. Sed tùm* comparatè quærendum, Et utrumquè panem, communem & azymum, verum, bonum, licitum *esse, concedendum. Ac concesso eo,* Vter verior, melior, magis licitus censendus, *quæratur? Hic præferri potest panis usualis, si Ecclesia velit. Sed non negand⁹ ver⁹ panis minus usualis, Hostia; minùs probrosè insectandus. De quo contra nonnullos nobis jam disceptatio, qui negant nostrum panem verum.*

verum, bonum, licitum esse, Et convitiis insectantur. Pro coronide *breviter sequentia habeantur.* *1.* Graves *speciosasq́ causas oppugnandi hostias in Cœnâ Reformati habent, non ita frivolas, quales à nostris interdum adducuntur. Eoq́ quòd oppugnaverint, imputari ipsis non debet.* 2. Tantæ *causæ non sunt, ut hostias verum panem non esse immotè ostendere possint, eoq́ Ecclesiæ super his sejungi non debent, sed potiùs conjungi, & adiaphoriam utrinq́ agnoscere.* 3. Convitijs *in re in se adiaphorâ omninò non pugnandum, secùs Christianismus evertitur, DEOq́ gravis ratio aliquando reddetur.* 4. Hostia *panis verus est: Sed communis panis non est.* 5. Tutius *est, communem panem adhibere, quàm peculiarem. Sed hoc non privatorum est moliri, sed totius Ecclesiæ: Contra cujus consensum nihil hic agendum. Ordine enim & decenter omnia in Ecclesiâ agenda.*

35. *Satis de rationibus veritati azymi nostri in Cœnâ oppositis.* Quæritur 2. *de eo:* An vice panis aliud quid, quod ejus locum qualitercunq́; apud quosdam habeat, in Cœnâ adhibere liceat, quando verus panis haberi nequeat? *Affirmant id* Beza Epist. 2. *Nec multum abludit* Sadeel in art. abjurat a. 12. Alstedius t. 14. *citatus, alijq́.* Scharpio *idem tribuit* Contzenius in Coron. Jubilor: c. 51. p. 480. Et in Cursu Theolog. d. Cœn. Contr. 3. q. 1. p. 688. b. *apertè id dicit.* Sed p. 676. *b. ad oppositum inclinat, nec carnem, nec quodvis aliud ad alendum pane aptius esse, eoq́ panem Christum adhibuisse docens.* Reformati Ministri *in America Anno 1557. concluserunt, in necessitatis casu farinam radicalem & potum Barbarorum panis & vini loco in Cœnâ adhiberi posse.* Zieglerus in Americâ pag. 149. *Cataphryges sanguinem infantis anniculi pani miscuerunt. Pepuziani caseum ei junxerunt. In quibusdam Ecclesijs uvas cum pane obtulerunt. Gnostici detestandis modis panem Cœnæ conspurcaverunt. Alij panes Indicos ex radicibus*

confusis admittunt. V. c. 14. *Verius oppositum.* 1. Essentialia Sacramentorum ab ordinatione Christi pendent, & nulli hominum sunt immutanda. Verbum enim promissionis certo elemento externo est determinatum, non indeterminatum relictum. Sed panis verus est altera essentialis pars, terrena, Sacramenti Eucharistiæ. E. nulli hominum eum immutare licet.* 2. A magis probabili *ad minus: testamēta homin. ritè cōfirmata nulli hominum mutare licet.* Gal. 3. c. 15. *Quod magis credibile est homini licere. E. nec Testamentum Christ, qui DEus & homo, in substantialibus mutare licet, quod minus credibile est, homini licere. Sed Cœna est Testamentum & nova dispositio, quam cum adultis Christianis sanxit Christus, ob actionem edendi bibendiq; præscriptam.* Matt. 26. v. 28. Luc. 22. v. 20. *Quam vocem qui suspectantur aut convitiantur, magis se circa voces languere & rixari velle ostendunt: quàm circa res consentire. De eâ Casaubon: ex 16. c. Baron. §. 35. videri potest.* 3. Quomodo panis Eucharisticus Corpus Christi unitum habeat, & qua ratione de eo consequenter prædicetur? *Breviter hoc delibando, quod alibi latiùs deducendum, habet panis iste in usu Sacramentali unitum corpus Christi non univocè aut essentialiter, non per Conversionem essentialem, transubstantiationē, vel substantialem panis in Corpus Christi conversionem, non per cōsubstantiationē, non immediatè, q. ipsa essentia Corporis Christi in se & immediatè esset, sic n. substantia viva rationalis esset: Non signo tenùs, schetikōs, analogicè, relativè, repræsentativè, significativè, symbolicè, nominaliter, extra usum: sed generalitate Metaphysicâ unione reali substantiali extraessentiali: specialitate Theologicâ unione verissimâ supernaturali mysticâ: Specialissimè unione mysticâ Sacramentali, usum edendi requirente, & ad eum determinatâ. Vt sit medium Sacramentale, in usu Sacramentali Corpus Christi verissimè offerens, & ad manducandum*

candum

eandum exhibẽs. Hinc κοινωνία *Corporũ Christi dicitur,* 1. Cor. 10. v. 16. *non immediatè Corpus Christi. Nec Biblica hæc propositio est: sed Ecclesiastica. Et consequenter, prædicatur Corpus Christi de pane Eucharistico generalitate Logicâ in modo essendi uniendiq́; fundatâ, affirmativè extraessentialiter s. prædicatione affirmante denominativâ generaliter, ut alibi pluribus contra ignorantes facili opera evinci potest: Specialitate Theologicâ prædicatione verissimâ, mysticâ, & Sacramentali, prout modus unionis illud postulat. Ut enim modus unionis se habet in re: sic modus prædicationis in ratione & Enuntiatione. De quo latius peculiariter alibi.*

36. 4. Cur frangi dicitur hic panis, Act. 2. v. 46. c. 20. v. 7. *Si tamen necessariò panis Eucharisticus hic intelligendus, quod Patrum quidem permulti, Augustinus, Primasius, Haymo, Oecumenius, Papistarum nonnulli, Baronius, Salmeron, Gagneius, Montanus, Bellarminus, Becanus, Sanctius, A Lapide, secùs tamen sentientibus Lyrano, Caietano, & Carthusiano, Reformatorum plerique, & nonnulli è nostris arbitrantur, nec apodicticè fortasse probari potest. Nempe, quia Iudæi olim ita fingere panes sunt soliti, ut profundæ lineæ in decussim trajectæ eos ita distinguerent, ut crebræ ac minutæ areolæ lineis conclusæ per totam panis faciem viserentur, quæ buccellæ dictæ, ut ex Rabbino Iudaicæ antiquitatis peritissimo se accepisse tradit* Baronius To. 1. Annal. an. 38. *Aptissimè ergò frangi potuerunt panes isti ob incisiones s. lineas profundas, quæ buccellas quadrabant. Apud Romanos panis in quadras distingvebatur, ut ex* Virgilij *moreto patet:* Format opus, palmisq́; suum dilatat in orbem, Et notat impressis æquo discrimine quadris. *Non, quòd quarta panis pars essent, ut communiter explicatur: sed quòd quadrata bucella lineis transversis in pane signata esse soleret, quæq́; lõgè crebrius, quàm quarta tantùm vice in pane exprimebatur.* Martial. l. 9.

epigr. 92. Et plurima secta quadra de placentâ, *quòd de quartâ parte dici nequit.* L. 6. ep. 74. *quadram pro buccellâ sumit. Cum mittis turdumvè mihi, quadramvè placentæ, sive femur leporis, sive quid his simile.* Buccellas misisse tuas te, Pontia, dicis. *Sic* βλωμίλιος *est panis buccellatìm distinctus, ut nominis ratio docet.* βλωμός *n. morsus, bolus buccella, est; â* βάλλω, *vel* בָּלַע *absorbere, deglutire. Unde* βλωμίλιοι ἄρτοι, *qui incisiones habẽt in quadras. Hunc a. Romanis quadratum dici* Athenæus l. 3. *tradit. Buccella a. non est quarta precisè rei pars.* Hesiodus *etiam* l. 2. Op. *panis in* 8. *buccellas divisi meminit,* ἄρτον ὀκτάβλωμον, *panem octo buccellarum seu turundarum,* ἄρτον δειπνήσας τετράτρυφον ὀκτάβλωμον, *Panem comedens quadrifidum octo morsuum, velut* Valla *reddidit, Quadrifidus panis & ofellas casus in octo sit cibus huic. Quanquam alij quadras majores buccellis partes in pane faciunt,* vt Martin. Lex. Græc. p. 254. *Quasi panis* 4. *incisiones habuerit, & qualibet* 8. *buccellas continuerit, unde* 32. *buccellæ in pane toto, ut quidam explicant. Apud* Amm. Marcellinum l. 7. Spartianum in Pescennino *panis buccellati est mentio. Panem Eucharisticum olim buccellatum fuisse* Paulinus & Therasia ep. 36. *inter epist. Augustini docent.*

37. 5. Quis abusus hujus panis Eucharistici? *Multiplex ille.* 1. Cum *indignè sumitur, & judicium indignè sumendo comeditur. Cum non satis se paravit homo, aut peccatis mortalibus, & quorum nec notitia, nec discussio sufficiens animum subiit, nec pœnitentia acta, nec iteratio seriò abnegata, implicitus, sine verâ fide vitæq; melioris proposito comedit illum.* 2. Cum *prorsùs contemnitur, usúsq; ejus salutaris nec quæritur, nec desideratur, nec intenditur. Quod atheorum, Epicureorum & nominalium Christianorum proprium esse solet. Veteres quotidiè Cœnam usurpabant. Postea singulis diebus Dominicis communicatum. Alij tres vices præscripserunt per annum: alij ad minimum*

nimum circa Pascha semel homines communione uti jusserunt. Plurib: Theologi hæc persequuntur. V. D. Gerh. de Cœn. §.255. 257. 3. Cum *solitarius panis in Cœnâ Laicis porrigitur, & calix negatur. Quæ fœda institutionis Christi mandatum inclusum habentis est eversio, Pontificÿs in Communione sub unâ, ut vocant usitata. Quibusdam Orthodoxis unâ specie apud Papistas uti libuit. Sed pessimè cessit, & in desperationem lapsi fœdè extincti sunt.* Manlius Coll. p. 90. *De quo alibi fortè.* 4. Cum *subjectis non competentibus datur hostia consecrata. Vt infantibus, quod olim usitatum fuisse ex* Dionysio, Cypriano, Augustino, *aliÿsq; patet. Cum tamen illi, ut usu rationis destituti, probare se non possint:* Vel *furiosis in ipso furore constitutis, nec intervalla ejus experientibus:* Vel *ebrÿs ipso ebrietatis actu constitutis, qui similiter probare se non possunt.* Canonistæ *versus habent de arcendis quibusdam à Cœna, & sacro pane esitando:* Ebrius, infamis, erroneus atq; furentes cum pueris Domini non debent sumere corpus. Vel *cum bestÿs & brutis animalibus datur. Sic in bello Neapolitano, cum ingens aquæ penuria esset, hostiam consecratam milites dederunt asino, & in mare ipsum præcipitârunt, ut aquas cieret. Tempestas tanta est exorta, ut omnes se perituros existimarent.* Manlius c. l. p. 91. *In libro conform. Francisci legitur, quòd Antonius, cum Bonelus quidam credere nollet, hostiam consecratam corpus Christi esse, missam celebrârit, hostiamq; Cœnæ asinæ dederit, quæ genu flexo reverentiam exhibuerit, & præsentiam Christi velut agnoverit. Quo viso Bonelum Catholicum factum esse, ut ex libro allegato refert* Brut. fulm. p. 23.

38. 5. Cum *ad otiosas pompas & theatricas circumgestationes circumfertur, ut in processionibus apud Papistas fit. Romæ, quoties Papa peregrè proficiscitur, hostia equo imposita, cui ex collo tintinnabulum propendet, cum lixis & agasonibus dies aliquot*

præmit-

præmittitur ad locum, ad quem Papa veniet, & appropinquanti illi obviam sub dio in processu defertur, eumq; comitatur. Idem p. 20.21. 6. Cum *illicito fine sumitur, aut alijs modis irreverenter tractatur.* Jllicito fine, *ut* cum *in testimonium innocentiæ sumitur. Ita multi ex vulgo ad testandam innocentiam aut causæ justitiam se cœnam usurpaturos dicunt.* Satyrus *quidam pane consecrato ad collum appenso ad naufragium evitandum usus est.* Ambros. Orat. de obit. Satyri. Gorgonia *Nazianzeni soror eo ad sanitatem impetrandam usa est. Presbyteri quidam eo ad curandam â dæmonum vexatione domum usi sunt.* Alij *super pectus mortui Monachi posuerunt, ut sepeliri ille posset, cum alias nequiret. Molitoris cujusdam uxor ad divitias impetrandas eum sub molarem lapidem reposuit, & cum deprehensa de facto esset, velut rea profanati Sacramẽti igne exusta est.* Alij *ad incendia restinguenda & similes casus avertẽdos eum reponunt, & utuntur.* Basili⁹ *eâ hora, quâ ê vivis excessit, partem hostiæ accepit, quam secum tumulare decreverat. Idẽ hostiam in tres partes divisisse fertur. Unâ usus, alterã super altare reposuit, tertiam secum sepeliendam per annos 7. reservavit.* Judas *proditor acceptum panem Eucharisticum occultasse â* Thephylacto *dicitur, & Iudæus non sine irrisione Magistri sui ostentasse.* Mulierculæ *quædam in arculis & strophiolis eum asservârunt.* Quidam *ori mortuorum eum imposuerunt.* Alij *infantibus eum dederunt.* Gerhard. de Cœnâ, §. 60. & 197. Cùm *nefandis facinoribus patrandis aut Magicis incantamentis sacrilegè adhibetur. Anno 1313. Ioannes de monte Politiano Prædicatorius Monachus, Henrico VII. Imperatori hostiam venenatam Boniconventi in Italia in Cœna porrexit, unde paulò post Imperator mortuus, & Monacho veniam dedit.* Zwingerus vol. 10. l. 2. Gregorius *VII. Papa pane consecrato ad Magica abusus est.* v. Gerh. c. l. §. 197. *Milites quidã ad cutem durandã*

ac à globis inpenetrabilem reddendam eo abutuntur, quod ipsi die Paſſawerkunſt vocant. In Hungariâ miles eam calcib. inſeri & cuti immitti curavit. Sed poſt exſcindi atq; eximi nequijt, & ingens angor militem occupavit, ac penè ad deſperandum adegit. Irreverenter tractatur: Sic Iudæi in Megapolitaniâ hoſtias conſecratas è templo rapuerunt, in plateas ſparſerunt, pedibus calcârunt, verberârunt, & immanibus convitijs exagitârunt. Aliâ vice hoſtiam à fœminâ emptam acubus pupugerunt, & cani devorandam projecerunt. Panis totus ſanguinolentus fuiſſe, & attactus vagijſſe narratur. Vt ex Bocero refert Melander Tom. I. jocos c. 89. Anno 1510. 38. Iudæi Bernoæ ſacramentalem hoſtiam à ſacrilego quodam Pomerano emptam pugionibus & cultellis ignominiosè confoderunt, unde ſangvis tantâ copiâ profluxit, ut celari nullâ ratione potuerit. Non in ignem aut aquam hoſtiam projectam abolere, nec panibus alijs immiſtam percoquere potuerunt. Donec res patefacta, & vivicomburio Iudæi, paucis exceptis, 19. Iulij abſumpti ſunt. Manl. p. 87. Prompt. Ex. T. I. p. 239. Bruxellis Iudæus quidam Abrahamus cum alijs feſto paraſceves hoſtiam cultellis confodit, & ſanguis copioſus inde manavit. Prompt. c. l. Huc & pertinet, cum ad analogiam Euchariſtici panis alius panis ſumitur, & irreverenter ac in contemptum Euchariſtiæ uſurpatur. Sic quidam malè Chriſtianus panis buccellâ in catino repoſitâ & modico vini affuſo, humi procumbens utrumq; deglutijt & tantundem ac qui ſynaxi uſus ſit, accepiſſe dixit. Quod vidiſſe ſe D. Mylius in ſynopſi Comœd. Miſni: teſtatur. Conf. d. Hutter. Conc. Conc. c. 49.

39. Sic de abuſu azymi NoviT. ac universìm de illo: Sequatur panis fermentatus, qui ex farinâ & aquâ, fermento admiſto, craſſo vel ſubtiliore, paratur. Vnde panis vilior & plebejus, vel delicatior & primarius oritur. Circa fermentatum quæritur?

tur? 11. Quid fermentum, & unde ei tanta penetrandi vis? *Fermentum dictum, quòd fervendo creſcat. Græcis* ζύμωμα *&* ζύμη, *eſt farina ſubacta ad pultis modum decocta, & relicta, donec aceſcat, aut alijs medijs adhibitis in acorem deducta. Media illa ſunt milium è muſto ſubactum, furfures tritici è muſto ſubacti, farina nondum ſalita ad pultis modum decocta, donec aceſcat, erviliæ aut cicerculæ admiſtio. Hodiè & ex lupulo, fecibus, aceti, ſucci acerbi, omphacij vel ſucci uvæ acerbæ nondumq; maturæ, pomorum agreſtium additione, & ſimilibus fermenti rationem deſumere, poſteriorum invenit ſolertia. Priſcos fermentandi modos* Plinius l. 18. c. 11. *tradit.* Milij præcipuꝰ, *inquit*, ad fermenta uſus, è muſto ſubacti, in annuum tempus. *Simile fit ex tritici furfuribus minutis & optimis, è muſto albo triduo macerato ſubactis, ac Sole ſiccatis. Inde paſtillos in pane faciendo dilutos cum ſimilagine ſeminis fervefaciunt, atq; ita farinæ miſcent, ſic optimum panem fieri arbitrantes. Et hæc quidem genera vindemijs tantùm fiunt. Quo libeat vero tempore, ex aquâ hordeoq; bilibres offæ ferventi foco vel fictili patinâ torrentur cinere & carbone, uſq; dùm rubeant. Poſtea operiuntur in vaſis, donec aceſcant. Cum fieret panis hordeaceus, ex erviliæ aut cicerculæ admiſtione fermentabatur. Nunc fermentum fit ex ipsâ farinâ, quæ ſubigitur, priuſquàm addatur ſal, ad pultis modum decoctâ, & relictâ, donec aceſcat. Vulgò verò nec ſuffervefaciunt, ſed tantùm pridiè aſſervatâ materiâ utuntur. Palamq; natura eſt, acore fermentari. Hactenùs de fermento* Plinius. *Apud Chriſtianos variè fit fermentum. Ex farinâ triticeâ ſubactâ ad triticeos, ex ſecali in ſecalinos panes adhibetur, quæ cooperta relinquuntur, donec aceſcant. Interdum acetum aut ſuccus acerbus additur. Quidam dolia aceti fermento obturari optimum credunt, ſic enim promptiùs validiuſq; aceſcere fermenta. Alij, cum muſtum in dolijs effervescit, ſpumo-*

ſum.

sum, quod eructat, cum farinâ milij subigunt, & exactè tundentes in pastillos cogunt, qui sole siccati ad usum in loco humidiore servantur. Alij pridiè, quàm panes finguntur, uvas in aquam dimittunt. Postridiè, quas fluitantes invenerint, comprimunt, unde fluidum illum liquorem vice fermenti usurpant. Quomodo panes suaviores fieri existimant. Galliæ & Hispaniæ frumento in potum resoluto, spumâ ejus concretâ pro fermento utebâtur. Qui mos hodiè quoq; apud Flandros durat, quâ de causâ levior illis, quàm cæteris, est panis. Optimum facilimumq; fermentum quidam habent, quod ex farina decoctâ relictâ, donec acescat, nullâ additione succi acerbi, conficitur. In dies 15. plus minùs servari possit, postea corrumpatur. Scoticæ gentes in potibus conficiendis ad gratum acorem conciliandum fermentum adhibebant. Virgil. 3. Georg. de illis: Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti fermento atq; acidis imitantur vitea sorbis. Unde a. penetrandi pervadendiq; illa vis in fermento, *ambiguum? An occultâ substantia proprietate id agere credendum? Quomodo & spiritus quosdam Chymicos mutuâ substantia sese penetrare, ac invicem digladiari, & in calce vivâ aquâ perfusâ simile quid fieri observamus.* V. Dec. 2. d. 8. t. 26. 27. *An aciditate, quam vel ex milio, vel fecibus vini aut cerevisiæ, vel furfuribus, ervilijs, lupulo, aut aliunde habet? Acida autem valdè penetrantia esse, acetum, omphacium, succi acerbi, aliaq; docent.*

40. 2. Cur panis fermentatus salubrior azymo? *Ratio t. 21. dicta est, unde sumenda.* 3. Cur DEus in sacrificijs V. T. severè vetuit fermentum & mel adhiberi. Lev. 2. v. 11? *Cum tamen panis fermentatus jucundior palato, & utilior stomacho sit, quam azymus.* Vel *quia sacrificia debuerunt esse purissima: azyma autem puriora sunt fermentatis, & fermentatio [illegible] quid rebus admiscent, unde impuritati peccati fermentum com-*

paratur, azymum puritati. 2. Cor. 5. *Et in fermento jacere, irâ aut peccato spurcati apud Latinos dicuntur, ut* c. 41. *patebit:* Vel *quia quotidiano azymi in sacrificijs usu DEus perpetuam memoriam liberationis ex Ægypto in animis Iudæorum concitare volebat, quando ob festinationem egressus azymis sunt usi, nec adfermentandum panem tempus est concessum.* Exod. 12. v. 24. 39. *Vnde & azyma panis afflictionis dicuntur,* v. c. 23. Vel *quia monebantur eo Iudæi, sacrificantium manus & animos ab omni peccato & spurcitie immunes esse debere, & cogitata innocenter in misericordiam DEI defigenda, si sacrificium DEO gratum evadere debeat. Fermento peccati spurcatarum manuum sacrificia DEO nihil placent.* V. Sirac. 34. v. 21. 22. 23. c. 35. v. 1. 2. seq. Prov. 21. v. 27. *Optima apud DEum oblatio, pura mens, & perturbationum vacans animus, ut Porphyrius dixit. Quâ de re plura* ap. Camerar. C. 2. c. 1. med: *lege. Eadem de causâ mel in sacrificijs prohibetur, tùm quia impurum quid est, & pani instar fermenti: coctum enim mel acorem contrahit, panemq́, cui miscetur, fermentat; Stomachoq́ inimicum, flatulentum ac biliosum est: Dulcia se in bilem vertunt, ait* Horat: l. 2. sat. 2. *Velut absynthium stomacho utile, cujus feces expurgat: Tùm quia Baccho in sacrificijs offerebatur ab Ethnicis,* Ovid. 3. fastorum: *Liba DEO fiunt, succus quia dulcibus ille Gaudet, & à Baccho mella reperta ferunt. Noluit ergò hac in re DEus gentilium sacrificijs sociari: Tùm ut mysticè notaretur in Christi sacrificio mel, i. e. omnem lætitiam & suavitatem absuturam, omnem acerbitatem adfuturam.* Esa. 53. *& in veris piorum sacrificijs mel mundanum, id est, voluptatem vanam ac carnalem, hypocrisin & & simulationem, quæ DEO displicent, abesse debere. Notat enim mel symbolicè voluptatem & hypocrysin, quâ mel in ore, & fel in corde geritur.* V. Prov. 5. v. 3. *Tùm, quia mel vino valdè contrarium, cujus admistione corrumpi-*

rumpitur, & quo gustato deficit. Vinum a. in sacrificijs libandum erat. Num. 15. v. 5. 7. 10. *Ejus ergò oppositum à sacrificijs justè excludebatur.*

41. 4. Sed cur in primitijs fermentum et mel admittebatur â DEO, non a. in sacrificijs, Lev. 2. v. 12. c. 23. v. 17. Cyrillus lib. 15. d. ador. *per fermentum astutiam intelligit, quæ ad bonum & malum indifferens. Ideò offerri potuisse putat, non sacrificari; quia proba astutia, etsi â DEO non repudietur, si oportunè pietatis causâ adhibeatur, non tamen pro spirituali sacrificio censeatur. Hæc magis allegorica, quàm litteralia. Admittebantur in primitijs illa, & quia in cibum usumq; Sacerdotum cedebant primitiæ.* Num. 18. v. 12. 13. Lev. 23. v. 20. *Et quia mysticè Sacerdotes peccata populi fermento & melle notata velut comedere, coquere & digerere debebant, pænitentiâ, confessione, absolutione, deprecatione pro peccatorib. Peccata n. sunt mel & fermentum, quæ melleam homini ingerunt voluptatem, sed quæ in fel & fermentum desinit.* 5. Cur Flamini Diali apud Romanos non licuit fermentum a. farinam tangere? *Morem servatum tradit* Plutarch. in qu. Rom. q. 109. Vel *quia azymus purior & sincerior est, & sinceritatis index est: fermentum ex corruptione nascitur, corruptionis est index, & farinam cui admiscetur, corrumpit, ac putrefactionis speciem gerit, & si modum excedat, planè acidam perditamquè reddit farinam: Vt ita notetur, ab corruptione & putredine immunem servare se debere:* Vel *quia farina alimentum imperfectum & crudum est, cum nec manserit, quod erat, ut triticum, secale, &c, nec sit, quod fieri debebat: ut panis, siq; & seminis naturam amisit, nec panis adhuc formam recepit. Et notatum est, flaminem in sinceritate perfectum esse debere, non inter utrumq; deficere. Sic fabis non vescebantur flamines, quoniam in flore ejus litteras lugubres reperiri credebant ve-*

teres, & mortuorum animas in eâ esse, quare & parentationibus assumebatur. Ne ullâ in re contaminaretur flamen. Notante Plinio lib. 18. c. 12. Vel quia flatus generat, superfluitantes gignit, & ad Venerem instigat ob flatuum & spirituum generationem. Flamines a. puros oportebat esse, eoquè cibis puris & tenuibus uti. Plutarch. c. l. q. 95. 6. Quid totum in fermento jacere apud Latinos notat? Proverbialis loquendi forma est, in fermento jacere, Latinis Græcisq́; usitata: ἐν τῇ ζύμῃ κεῖσθαι. Plaut. Merc. a. 5. sc. 3. Mea uxor propter illam tota in fermento jacet. In Casin. a. 2. s. 5. Nunc in fermento tota est, ita turget mihi. Dicitur in eos, qui animo ægro sunt, ac iracundiâ turgent. Fermentum acorem habet & tumorem, facitq́; massam effervescere & intumere. Vnde ὀργᾶν proprium fermenti est, Cum massam inflat. ὀργὴ a. ira est, quia pectus & animum inflat. Sic ira acerbitatem & effervescentiam bilis conciliat. Vnde odio detumescere, intumescere, turgere, apud Latinos dicuntur. Horat. l. 1. od. 13. Væ, meum fervens difficili bile tumet jecur. Ita Hebræis fermentari pro ira turgere sumitur. Interdum & de alia morum corruptione dicitur: Vt Prudentius: Cum fermentati turgescant mores. Persius sat. 1. etiam in studia ambitiosa & ostentatricia retulit. Quò didicisse, nisi hoc fermentum & quæ semel intus innata est, rupto jecore exierit caprificus. Interdú & ad fertilitatem accommodatur, & γῆν ὀργάδα terram inexhaustæ fertilitatis appellant, quæ gestiente velut Natura semina accipiat, & fertiliter educat. Vnde Helladius apud Photium p. 872. Biblioth. Communiter terra ὀργάς vel Catulliens dicitur, quæ valde habilis ad excipiendos fructus est: Athenienses verò Orgadem s. catullientem terram propriè dixere. ὀργᾶν autem fermentare & attollere est. Item florere, vigere. Sic ap. Theophrast. 4. de plant: c. 10. ὀργώσαγῆ, turgescens terra, apud Aristot. 9. hi: an. c. 8. ὀργῶσι βότρυς, turgescunt racemi.